

УДК 631.153:635.64

Г.І. Яровий, д-р с.-г. наук, професор

І.В. Сєвідов, аспірант

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва
(Харків, Україна)

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ВИРОБНИЦТВА ПОМІДОРІВ В УМОВАХ ЗАХИЩЕНОГО ҐРУНТУ

Розглянуто сучасний стан і перспективи виробництва помідорів як провідної культури захищеного ґрунту. Викладено та проаналізовано динаміку валових зборів, імпорту й експорту помідорів в Україні. Визначено, що на сьогодні гостро стоїть питання про необхідність комплексного застосування заходів регулювання овочевого ринку, а також виваженої стратегії цінової та зовнішньоекономічної політики. Підвищення ефективності виробництва помідорів в умовах захищеного ґрунту можливе за рахунок застосування важелів зниження енергоємності шляхом виконання системи технічних, технологічних, організаційних заходів, спрямованих на розвиток виробництва продукції та раціональне споживання енергії.

Ключові слова: овочівництво, помідори, захищений ґрунт, виробництво, імпорт, експорт, ємність, приріст.

Постановка проблеми. Сільське господарство є важливою ланкою в економіці України. Продукція сільського господарства займає вагомe місце на вітчизняному ринку, а велику її частину експортують до різних країн світу. Україна має потенціал для розвитку цієї галузі завдяки сприятливому клімату, вдалому географічному розташуванню, а багатий чорноземом ґрунт створює гарні умови для виробництва широкого спектра сільськогосподарської продукції.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми перспектив виробництва овочів у захищеному ґрунті постійно привертають увагу теоретиків і практиків у галузі агрономії. Цій проблемі присвячені дослідження таких учених, як Л.С. Гіль, П.К. Канінський, С.І. Корнієнко, А.І. Пашковський, В.П. Рудь, Л.Т. Суліма та ін. [1–3].

Упровадження інноваційної моделі розвитку вимагає інтенсифікації сільськогосподарського виробництва з використанням науково обґрунтованих сівозмін із вирощуванням високопродуктивних культур та застосуванням передових агротехнологій за раціонального використання місцевих ґрунтово-кліматичних ресурсів і засобів інтенсифікації [4–5].

Виробництво овочів належить до стратегічно важливих напрямів розвитку сільськогосподарського виробництва, що не лише гарантує продовольчу безпеку держави, а й забезпечує сировиною харчову переробну промисловість, яка випускає експортно орієнтовану

продукцію із високою доданою вартістю. Однак навіть за наявних умов це не зменшує обсяги її імпорту, особливо в зимово-весняний сезон, коли вітчизняні аграрії ще не в змозі повністю покрити зростання попиту на овочі власним виробництвом [6].

Невирішена раніше частина загальної проблеми. За умов високої швидкості й частоти змін у галузі тепличного овочівництва необхідно приділити увагу сучасному стану виробництва помідорів та чинникам, що формуються під впливом нових глобалізаційних викликів.

Метою досліджень є аналіз динаміки валових зборів, імпорту й експорту помідорів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Овочівництво як рослинницька галузь сільського господарства передбачає вирощування овочевих культур і є важливою складовою овочевого комплексу нашої країни. Саме овочеві культури забезпечують населення важливими продуктами харчування. Галузь овочівництва динамічно розвивається в більшості країн світу завдяки зростаючому попиту на плодовоовочеву продукцію на світовому і внутрішньому ринках.

За останні 20 років спостерігаємо збільшення світового виробництва овочевої продукції більше ніж у два рази, що пов'язано із зростанням споживання овочів. Якщо рівень доходів у світі продовжуватиме зростати, то збільшиться і попит на овочеву продукцію та розшириться асортимент високоякісних свіжих овочів. Крім цього, відбулися значні зміни у географії виробництва овочів [7].

Овочівництво захищеного ґрунту є однією з найскладніших, капіталомістких і трудомістких галузей сільського господарства. Частка витрат на електроенергію, газ, тепло і воду в структурі витрат на виробництво овочів становить майже 60 %. Виробництво овочів захищеного ґрунту має сезонний характер. Період масового збору овочів із захищеного ґрунту припадає на травень-вересень. У цей же час овочева продукція надходить з особистих господарств населення. У період з лютого по квітень і з жовтня по грудень виробництво овочів України із захищеного ґрунту сягає менших обсягів. У цей час до продажу надходять також імпортовані овочі.

Швидко розвиваються технологічні підходи до вирощування рослин у захищеному ґрунті. Використовуються конкретні технології вирощування у різні строки: осінньо-зимовий, зимово-весняний, весняно-літній, літньо-осінній; подовжена (майже цілий рік) культура.

Кожен конкретний вид теплиць вимагає своєї технології вирощування. Сільськогосподарські підприємства для вирощування овочів використовують промислові скляні теплиці з металевою конструкцією та міцним фундаментом, у господарствах населення переважають плівкові теплиці з металевих чи дерев'яних конструкцій.

У структурі площ України, відведених під овочівництво захищеного ґрунту, господарства населення значно перевищують сільськогосподарські підприємства.

Овочівник, який має теплицю, повинен бачити, відчувати, розуміти рослину, шукати шляхи її самовираження, адекватно реагувати на будь-які зміни в рості і розвитку [9].

Серед основних овочевих культур, які вирощують на території України, одне з провідних місць належить помідорам.

1. Динаміка ринку помідорів України вирощених у захищеному ґрунті 2013–2017 рр.

Показник	2013	2014	2015	2016	2017
Виробництво, тис. т	254,8	303,2	288,7	275,9	263,1
Приріст, %	-	19	-4,8	-4,4	-4,6
Імпорт, тис. т	34,4	32,2	31,9	14,1	13,7
Приріст, %	-	-6,6	-0,9	-56,1	-2,8
Експорт, тис. т	10,4	6,4	7,7	5,7	5,4
Приріст, %	-	-38,2	20,5	-26,1	-5,2
Ємність, тис. т	278,8	329,0	312,9	284,3	271,4
Приріст, %	-	18,3	-4,9	-9,1	-4,5

Валовий збір помідорів у 2017 р., згідно з даними Держкомстату, становив 263,1 тис. т, що на 4,6 % менше, ніж у 2016 р. З огляду на зниження загального виробництва, місткість ринку помідорів захищеного ґрунту сягає 271,4 тис. т, що становить близько 95 % ємності 2016 р. [10].

Після 2015 р. імпорт помідорів захищеного ґрунту знизився приблизно у два рази, а за підсумками 2017 р. – скоротився майже на 3 %. При цьому експорт становив близько 95 % від обсягу 2016 р. При збереженні лівової частки експорту в країни СНД спостерігаємо зростання поставок до країн ЄС.

Завданням тепличних господарств є забезпечення сталого розвитку овочівництва захищеного ґрунту за допомогою підвищення його ефективності на основі використання інноваційних технологічних рішень [11].

Висновки. Україна має потужний потенціал виробництва та експорту помідорів, тому на сьогодні гостро постало питання про необхідність комплексного застосування заходів регулювання овочевого ринку, а також виваженої стратегії цінової та зовнішньоекономічної політики.

Підвищення ефективності виробництва помідорів в умовах захищеного ґрунту можливе за рахунок застосування важелів зниження енергоємності за допомогою системи технічних, технологічних,

організаційних заходів, спрямованих на розвиток виробництва продукції та економію споживання енергоносіїв, до того ж суб'єкти господарювання повинні відстоювати власні інтереси, зокрема розширення ринку збуту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гіль Л.С., Пашковський А.І., Сулима Л.Т. Сучасні технології овочівництва захищеного і відкритого ґрунту: навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2008. 368 с.

2. Канінський М.П. Підвищення конкурентноспроможності продукції овочівництва: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2005. 166 с.

3. Корнієнко С.І., Рудь В.П. Концептуальні положення галузевої комплексної програми «Овочі України-2020» // Овочівництво і баштанництво: історичні аспекти, сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. Ніжин: Видавець Лисенко М.М., 2016. Т.1. С. 10 – 13.

4. Юркевич Є.О., Коваленко Н.П., Бакума А.В. Агробіологічні основи сівозмін Степу України: монографія. Одеса: ВМВ, 2011. 237 с.

5. Примак І.Д., Рошко В.Г., Демидась Г.І. та ін. Рациональні сівозміни в сучасному землеробстві. Біла Церква: БДАУ, 2003. 384 с.

6. Кернасюк Ю. Ринок овочів відкритого ґрунту та тепличних. Агробізнес Сьогодні. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/10912-gynok-ovochiv-vidkrytoho-gruntu-ta-terplychnykh.html> (дата звернення: 01.10.2018).

7. Олійник Т.І., Лещенко Л.О., Сєвідова І.О. Формування прибутку підприємств в умовах ринкової економіки. Харків: Тім Пабліш Груп, 2017. 194 с.

8. Дусановський С.Л., Дусановська М.Г., Бобчук І.П. Агропромисловий комплекс України на шляху реформування. Львів: Мандрівець, 2000. 40 с.

9. Кравченко В.А., Приліпка О.В. Помідор. Селекція. Насінництво. Технології. Київ: Аграрна наука, 2007. 405 с.

10. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. Київ, 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.10.2018).

11. Романова С.Ш. Факторы устойчивого развития овощеводства защищённого грунта // Устойчивое развитие экономики: состояние, проблемы, перспективы: сб. трудов IX междунар. науч.-практ. конф. Пинск, 2015. С. 173–174.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2018 р.

Г.И. Яровой, д-р с.-х. наук, профессор

И.В. Севидов, аспирант

Харьковский национальный аграрный университет им. В.В. Докучаева
Харьков, Украина

Современное состояние и перспективы производства помидоров в условиях защищённого грунта

В статье проанализирована динамика валовых сборов, импорта и экспорта помидоров в Украине. Рассмотрено современное состояние и перспективы производства помидоров как ведущей культуры защищённого грунта.

Целью исследования является анализ динамики валового сбора, импорта и экспорта помидоров в Украине.

Изложение основного материала. Определено, что овощеводство как растениеводческая отрасль сельского хозяйства предусматривает выращивание овощных культур и является важной составляющей продуктового комплекса нашей страны. В период с февраля по апрель и с октября по декабрь производство овощей в защищённом грунте достигает меньших объёмов. В это время в продажу поступают также импортные овощи. Определены технологические подходы к выращиванию растений в защищённом грунте. Рассмотрены конкретные виды теплиц, которые используют в сельскохозяйственных предприятиях и в хозяйствах населения. Исследован валовый сбор помидоров за период 2013–2017 гг.

Сделаны *выводы*, что повышение эффективности производства помидоров в условиях защищённого грунта возможно за счёт применения рычагов снижения энергоёмкости путём выполнения системы технических, технологических, организационных мероприятий, направленных на развитие производства продукции и экономию потребления энергоносителей.

Ключевые слова: овощеводство, помидоры, защищённый грунт, производство, импорт, экспорт, емкость, прирост.

G.I. Yarovoy, doctor of agricultural sciences, professor

I.V. Sievidov, postgraduate student

Kharkiv National Agrarian

University named after V.V Dokuchayev

Kharkov, Ukraine

Current state and perspectives of tomato production in protected ground conditions

The paper the dynamics of gross yield, import and export in Ukraine was analysed. Current state and perspectives of tomato production as a lead crop in protected ground were examined. Agriculture is an important part of Ukrainian economy. Its production takes an important place on the native market and a major part of it is exported to different countries of the world. Ukraine has the potential for developing this industry due to its auspicious climate, fortunate geographical location, and its fertile black earth creates good conditions for production of a large spectrum of agricultural goods. Considering high rate of changes in the industry of greenhouse vegetable growing, attention should be given to the current state of tomato production and factors that form under the influence of new globalisational challenges.

The *purpose* of the research is to analyse the dynamics of gross yield, import and export in Ukraine.

Summary. It has been determined that vegetable growing as a part of crop production branch of agriculture is an important component of grocery complex in our

country. Vegetable cultures are the ones that provide the population with the most important food products. Vegetable production is actively developing in most of the world's countries due to increasing demand on fruit and vegetable products on internal and external markets. Vegetable growing in protected ground is one of the most complex, capital intensive and labor intensive branches of agriculture. The cost share of heating, electricity, natural gas and water supply is almost 60%. The production of protected ground vegetables is of a seasonal nature. The period of mass harvest of vegetables from protected ground is between May and September. At the same time vegetable products come from populace's households. In the periods between February and April and between October and December the production of vegetables in protected ground reaches smaller volumes. During these periods imported vegetables also come to the market. The technological approaches to growing crops in protected soil have been determined. The specific types of greenhouses used in agricultural enterprises and households were considered. Agricultural enterprises use industrial glasshouses with metallic frames and sturdy foundations for vegetable growing, while film greenhouses with metallic or wooden frame are prevalent in households. In the Ukrainian protected ground vegetable growing area structure households far exceed agricultural enterprises. The gross yield of tomatoes during 2013-2017 was researched. Among the main vegetable cultures that are grown in Ukraine, one of the leading places belongs to tomatoes. The gross yield of tomatoes in 2017, according to the State Statistics Committee, is 263.1 KT, which is 4.6% less than 2016 yield. The out-turn of protected ground tomato market reaches 271.4 KT, which is around 95% of the out-turn in 2016, considering the decline of overall production. After 2015 the import of protected ground tomatoes has decreased by half, and in the conclusion of 2017 decreased by almost 3 percent. At the same time the export was around 95% of 2016 volume. Growth of supply to EU countries was observed, while maintaining the substantial share of export to CIS countries.

It was concluded that increase in effectiveness of production of tomatoes in the conditions of protected ground is possible by way of using the leverage of decreasing energy intensity through implementing a system of technical, technological and organisational measures directed at the development of production and retrenchment of energy carrier consumption.

Keywords: vegetable growing, tomato, protected ground, production, import, export, capacity, growth.